

Metafizika egyszerű szavakkal

II. rész

A transzcendentálék: a létezés lépcsőfokai

VIII. fejezet

*„A nagy szavak mind szinonimák,
vagy igyekeznek azzá válni...:
rend, egység, igazság, szépség, jóság.
Egy piramis oldalai, melyek arra törekednek,
hogy egyesülve találkozzanak egy pontban,
mintha nekünk hitetleneknek
mutatnák meg a hitüket.”*

(Ch.- F. Ramuz)

A három előző fejezet megmutatta a szavak csodálatos hatalmát. A szavak nem csupán a hasznos eszmecserét szolgálják. Az is hivatásuk, hogy föltárják előttünk a dolgok hallatlanul mély rokonságát, mindenegybes dologét. Ezzel a küldetéssel az értelem ruházza fel őket. Végtelen hajlékonyságot követel meg tőlük. A szavak csupán anyagi alapot képeznek, az értelem önt lelket beléjük.

Először is a költőknél láttuk ezt. Megittasodnak a dolgok egymás közötti kapcsolatától. Ahhoz, hogy elmondják ezt a nem sejtett, egymással való rokonságot, metaforával közelítik meg, s az összehasonlítás szavaival dolgoznak: „Mint egy oroszlán, úgy összetörte minden csontomat.”¹

„Eiffel torony, ó pásztor, a hidak
nyája béget e reggelen.”²

Azután láttuk ezt a metafizikusoknál. Ők ismét más rokonságot, bensőbbet fednek föl a dolgok között. E rokonság megjelölésére az analógiához folyamodnak. Ezek az analóg szavak - mint a *lét* - nem távolodnak el elsőnek előtűnő jelentésüktől. Ugyanaz a szó - mint a *lét* szó - egymástól erősen távoli dolgokat jelöl, mégis, helyesen alkalmazzuk Istenre is, és a fűszálra is.

¹ Iz. 38, 13.

² Guillaume Appolinaire, *Alcools*, Seghers, p.54.

Mindkettő fönnállásának tényleges alapja a lényegüknek a létezésükhöz való benső kapcsolata. Az ember megállapítja, hogy a lét önmagában hordozza ezt a kapcsolatot, mert mindig valamilyen lényegről van szó, ami létezik.

Végül a metafizikus a *lét* szót, a dolgok között lévő még egy másik kapcsolat jelölésére is alkalmazza: egy *közös függőségnek* a kapcsolatára. Amikor ugyanaz a tökéletesség vonatkozik két dologra, amelyek egyike az ok, másika a hatás, azoknak joguk van ugyanazt a szót viselni. Így valamely klímát „egészségesnek” nevezünk, de még inkább azt a szervezetet, amelyikben egészséget okoz. A metafizikusnak, aki látja, hogy e világ dolgainak a léte részese, okozat, kötelessége elmennie a csúcsig, vagyis az Első Okig, az önmaga általi Létig, aki a lét egyedüli Oka. Ramuz helyesen mondja, hogy egy ilyen szó „piramisként áll”.

Nos, vannak más szavak is, amelyek éppoly tágasak, mint a lét. E „nagy szavak” között említi a metafizikus az egységet, az igazságot, a szépséget, a jóságot.

Ahol a költő piramist alkotó szavakról beszél, a filozófus *transzcendentáléknak* nevezi ugyanazokat a szavakat. Ez latin eredetű szó: A *trans* jelentése *át, által*, az *ascenderéé* pedig *fölmenni, emelkedni*. Ezeknek a szavaknak: egység, igazság, szépség, jóság, ugyanaz a képessége, mint a lét szónak: túlmennek a valóság minden kategóriáján, anélkül, hogy bármit is veszítenének eredeti értelmükből. Minden dolog jellemzői, kivétel nélkül mindenre vonatkoznak.

Aquinoi Szent Tamás azt mondja az egységről, az igazságról, a jóságról, a szépségről, hogy „elválaszthatatlanok” a létől.³ Ezek a szavak ugyanolyan „nagyok”, mint a lét szó, mert a dolgok skáláján mindenütt előfordulnak. Szent Tamás még hozzáteszi: „Sosem válnak el egymástól”.

Más szavak csak bizonyos kategóriákra jellemzőek. Pl. a „gesztenye” szó már lehatárolódik a növényi faj körére, ezen belül egy fajta fára, amelyiket jelöli. A fecske szó az állat fajra és csak egy fajtára. Ha az ember más jelölésére használja ezeket a szavakat, akkor eltávolítja őket a maguk saját területétől.

Ezzel szemben a transzcendentálék minden fajra vonatkoznak, minden fajtára, és ezt úgy, hogy megőrzik eredeti jelentésüket.

A transzcendentáléknak, láthatjuk, csodálatos megnevező képességük van. Ez a képességük onnan adódik, hogy az értelem meglátta, miszerint azok a tökéletességek, amelyeket az egység, az igazság, a jóság, a szépség jelöl, kivétel nélkül megtalálhatók minden dolog mélyén, legbelül, mint a lét tökéletességei.

---

³ Scriptum SuperLibros Sententiarum, D. VIII. q. I a 3.

Hogy is lehetne nem tisztelni ezeket a szavakat, amelyek vezetnek, s olyan területek felé irányítanak minket, ahol a lét kiszabadul az anyagból: az érzések, az értelem területére, erkölcsi területre, egészen magáig Istenig! Ramuz elismerte e szavak értékét, amikor így fogalmazott velük kapcsolatban: „Mintha nekünk hitetlenek mutatnák meg a hitüket és tőlünk függetlenül tartanának az egység felé.”⁴

A lét egysége vagy szilárdsága

IX. fejezet

„A dolgok valóságosan és nyilvánvalóan felkínálják magukat megismerésünk számára; van rangsoruk és csodálatos egységet mutatnak, melyet szenvedélyesen kutat a szellem. Isten felé irányítanak, ezért megérdemlik a hálánkat.”

(Dom Vermeil)

Most kíséreljük meg elmélyíteni azokat a tökéletességeket, amelyek együtt járnak a léttel, minden léttel. A létnek egy-egy vonása tűnik elő mindegyik tökéletességben. Együttesük rajzolja meg a lét arcát!

Hogy jól megértsük ezeket a léttől elválaszthatatlan tökéletességeket, ahhoz magában a lét által kifejtett aktusban kell szemlélnünk őket. Mindig újra kell élnünk azt az intuiciót, amely fogékonnyá teszi értelmünket a létre.

Elsőként abban a pillanatban vizsgáljuk meg az anyagi létet, amikor a fény felé tör. Például egy magot, amikor kihajt és „kigondolja” a fát. Látjuk, önmagából sarjaszt gyökeret, törzset, ágakat, leveleket. Ezeket a szaporodó szerveket, amire szüksége van a fának, erősen magához köti. Olyan bensőségesen egyesül velük, hogy a levágott ág, a letépett levél elpusztul. Ágak, levelek, mint egyébként minden alkotórésze, csak az együttes egészében és általa léteznek. A létezés tehát itt nem különbözik a létrehozás munkájától. Az első részben megmutattuk, hogy valamely testnek a létezése energia, amivel megalkotja magát. De ez az energia éppen a részek megalkotásában fejt ki hatását, és abban, hogy a részeket egy egészben egyesíti.

---

⁴ Francis Olivier idézi a *Ramuz devant Dieu-ben*, D.D.B. 1975. p.71.

Nem lehet szétválasztani a létet és az egyet. Elválaszthatatlanul együtt nyomul a lét és az egy, s szétválasztásukkal együtt hálnak el. Lehetséges ennél világosabb bizonyítékát adni annak, hogy a lét egy? Szent Tamás egy megjegyzése összegzi e pontot. Azt mondja: „A megtöbbszöröződés nem a dolog létéből magából ered, hanem valamely dolog megalkotva és megformálva maga hozza létre a sokszorozódást.”⁵

Ezeket kell mondanunk akkor is, ha most metafizikai értelemben vesszük fontolóra a létet. Ha úgy tekintjük, mint aktust, amely a nemlét fölött tartja egy dolog lényegét, látjuk, hogy a lét e két elsődleges összetevője - lényeg és ténylegessége - szintén szétválaszthatatlan. Megmutattuk, hogy minden létezőben a lényeg ellenállhatatlan elánnal tart saját működése felé:

„Mint egy kis mag, amiről az ember nem tudja, hogy mi, jó földbe vetve összeszedi minden energiáját, és bizonyos fajta palántát hoz létre.”⁶

Igen, ez azt jelenti, hogy vágyik létezni. Csak a létezés által valósíthatja meg oly annyira vágyott célját. A lét e két legalapvetőbb eleme szükségképpen egyesülni akar. S egyszer egyesülve igyekszik így maradni. A létezés közli a megvalósulásra vágyó lényeggel azt, amire szüksége van a cél eléréséhez:

„Amit a fa minden új tavasszal
lelke munkájával felfedez.”⁷

A lényeg pedig a maga részéről közli a létezéssel, ezzel az erővel, amely által kilép a nemlétből, létének az értelmét, igazolja magát a szellem előtt. Igen, a lét egészen elsődlegesen valamely lényeg és létezésének egysége. Szent Tamás megjegyzi: „A lét és az egy kölcsönösen magában foglalja egymást (...). Bármely dolog léte a maga oszthatatlanságában áll, és ebből adódik, hogy minden dolog, amint védelmezi létét, egységét is védi.”⁸

Így tehát az egység lesz az első vonás, ami minden dologban megjeleníti a lét arcát. Ez elsődleges állaga. Ha azt mondjuk, hogy a lét egy, ez annyit jelent, mintha azt mondanánk, hogy a lét energia, amely összeforrasztja, megszilárdítja egy dolog részeit az egyetlen egészben. Bensőséges energia és kohézió vonja egybe mindegyiküket. A belső szétbomlás a létező halálát jelenti.

Az egység tehát, mint maga a lét, transzcendentális tökéletesség. A végtelenségig változatos. beszélhetünk róla az atomban, a molekulában, a sejtkben, az élő szervezetben, a szellemben, Istenben. A létezés minden fokán erősödik az egység. Az anyagi létezőkben, amint egyre följebb megyünk a

---

⁵ S. Th. I P q. XI a.1.

⁶ Paul Claudel, *Cinq Grandes Odes, La Maison Fermée*, La Pléiade, p. 283.

⁷ uo. L'Esprit et l'Eau, p. 238.

⁸ S. Th. idézett helyen

létezés létrafokain, egyre több elem alkotja a dolgokat - gondoljunk például a sok millió neuronra az ember idegrendszerében - egyre erősebbnek kell lennie az őket összetartó egységnek. A szellem világában a lényeg nem halhat meg, hiszen nem anyag. Mit mondhatunk hát akkor, ha a Léthez érünk, melynek a lényege a Létezés? Az egység itt elérkezik az egyszerűséghez.

Az attributív analógiáról szóló előadásban kifejtettük, hogy Isten, mivel Ő a szuverén Lét, Ő az oka minden részesedett létnek. Most azt is ki kell mondanunk, hogy mivel Isten szuverén módon Egy, ezért Ő az oka a dolgokban minden részesedett egységnek.

Amikor az ember látja emelkedni a lét fokait, érzékennyé válik arra, hogy észrevegye a dolgok szívében lévő egység erősödését. A testben megnyilvánuló egységtől haladunk a lényeg és létezés legmélyebb egysége felé, egészen a bármely összetettség nélküli isteni egységig. Ezáltal megállapíthatjuk, hogy a dolgokban szemlélt egység mintegy árnyéka a rájuk vetülő isteni Egységnek.

Az igazság, vagy a lét ragyogása

X. fejezet

„Semmi sem érthetőbb számunkra, mint az, hogy megismerő, ontológiai gazdagsággal élő lények vagyunk, úgy, hogy egyszerre éljük a saját ténylegességünket és a határtalan mennyiségű tárgy ténylegességét, aktusát. Miközben fogadjuk a meghatározatlan mennyiségű külső aktusok tényszerű valóságát, megvalósítjuk önmagunkat.”

(Dom Vermeil)

Észreveszem, hogy az „igaz” szó a léttel és az eggyel azonos képességekkel rendelkezik. Minden dologra érvényes, mindenegyésre. A lét egyetlen kategóriája se kötheti magához. Semelyik nem, semelyik faj nem őrzi egyedül a maga számára. Mondhatom pl., hogy „Íme, egy igazi gyémánt”. De azt is, hogy „Igazi rózsa”. Továbbá: „Igazi oroszlán”. Sőt olyan ítéletet is mondhatunk, hogy „Ez igazi hazugság”. Végül az ember az „Igaz Istenhez” jut. Az igaz szó tehát erős transzcendentálét fejez ki, mely végigfut a lét teljes skáláján.

Mi az értelme ennek a szónak? A görög filozófusok azt, amit mi igaznak mondunk, „Aléthé”-nek nevezték, ami szó szerint „nem lefátyolozottat”, „nem elfelejtettet” jelent. A Régiéknél Léthé a felejtés folyója volt.

Tehát ha azt mondjuk egy dologról, hogy „igaz”, ezzel azt fejezzük ki, hogy leleplezett, fölfedett, fölkinálja magát a megismerésre. Ha azt mondjuk egy dologról, hogy igaz, ez azt jelenti, hogy kapcsolatba hozzuk a megismeréssel.

Mivel az „igaz” szó transzcendentálét jelöl, mivel elválaszthatatlan a léttől, föl kell tennünk a kérdést, hogy az emberben melyik képesség tudja megismerni a dolgok létét? A dolgokban az a legmélyebb, hogy vannak, vagyis a létük. Elsődlegesen ez, tehát a lényegük és létezésük alkotja őket. Nos, az ember ismerő képességei között van egy, amely annak ismeretére rendelt, ami a dolgokban a legbensőbb. „Intelligenciának” hívják. Az intelligencia egyrészt az *intus-ból* származik, ami belsőt mond, másrészt a *legere-ből*, ami az olvasást és az összegyűjtést is jelenti. Tehát az ember, és ebben a világban csak ő, képes olvasni a dolgok belsejében. Ő az egyetlen, aki számára a lét ismerésre fölkinálja magát. Tehát az egyetlen, aki számára a lét „igaz”, vagyis leplezetlen, fölfedett.

De hogyan lesz leplezetlen a dolgok léte? Ehhez először föl kell tennünk a kérdést a dolgok színe előtt: „Mi ez?” Ezt kérdezi a gyermek, de ugyanúgy a felnőtt ember is. Nos, ha az ember jól megnézi, ebben a kérdésben az értelem a lényegét és a létezést keresi. Ez megfelel az értelem két alapvető tevékenységének. Az első keresi annak meghatározását, *ami* a dolog. Keresi a lényeg megragadását. És *kimondja*, amikor meghatározza a dolgot. Azután van egy másik, ítéletnek hívott tevékenység. Ebben a tevékenységben az értelem megállapítja, hogy a gondolat belsejében megragadott lényeg a gondolaton kívül is létezik. Megállapítja, hogy ez a lényeg a valóságban a nemlétén kívülre van helyezve.

Mondjunk egy példát. Ha fölteszi a kérdést, hogy „Mi ez?”, én azt válaszolom: „Ez egy gesztenyefa.” Egy rajtam kívül lévő fára mutatok: *ez*. Azután azt mondom: egy *lényeg*: egy *gesztenyefa*. És azt mondom, hogy a létezés ezt a lényegét a nemlét fölött tartja. Legegyszerűbb mondatainkban ott van az egész metafizika.

Az értelem ebben a két tevékenységben tökéletes összhangot hoz létre önmaga és a dolgok léte között. Szent Tamás így határozta meg az igazságot: „Az igazság az értelem és a tény (valóság) megegyezése”⁹. Az igazság

---

⁹ Uo. I P q. 16 a. 2.

jelenvalóvá teszi az egyezést a kérdező értelem és a szóbanforgó létadottság között. A létet igaznak mondjuk, amikor az értelem helyeslően rábólint.

Két századdal Arisztotelész előtt Parmenidész (Kr. e. VI. sz.) már hangoztatta ezt az egyezést. Elmondhatjuk, hogy a metafizika születése arra a napra teendő, amelyen Parmenidész megállapította a lét és a gondolat felbonthatatlan kapcsolatát:

„A gondolkodás aktusa és a gondolkodás tárgya egybeolvad. A *lét* nélkül, melyben kinyilvánul, nem tudhatod, mi a gondolkodás aktusa.”¹⁰

Ezt az aranymondást Heidegger egy kariatidához hasonlította. Mozdulatlanul meredezik a Bölcsesség Templomának bejáratánál, mint egy szobor a Panthéon előtt.

Igen, az értelem a lét leánya. A létért van. Hivatása, hogy megénekelje a létet. A lét a dolgok fényes rakománya. De fényként az értelem számára fedi fel magát. Ha, bár lehetetlen, semmiféle intelligencia nem létezne, a lét egyáltalán semmit sem tudna mondani. Ha a létezés egyetlen lényeket sem tartana a nemlét fölött - mint Jean-Paul Sartre-nál - az értelem akkor se mondhatna semmit. Az abszurdum filozófusával ki kellene jelenteni: „A lét túl sok az örökkévalóság számára”.

De nincs így. Az értelem kérdez és a lét válaszol. A lét fölfedi az értelemnek a maga mivoltát. Ekkor előtűnik arcán e fénysugár: az igazság!

De rögtön hozzá kell tennünk: Nem az ember teremtette a lényeket. Amikor az ember a világ színpadára lépett, a dolgok már el voltak gondolva: „Még magukban az oktan testekben is van egy szellemi rész, és ez a *forma*, amely a létben tartja őket”¹¹. Jóval az ember színrelépése előtt megjelent az Első Intelligencia s a nemlét fölé helyezte azokat. Egy Ős Intelligencia gondolta ki és teremtette a világot egy intelligencia számára, amelyik képes megérteni. És ez a megértés az ember feladata. Az ember mindenek előtt ezért a kontemplációért teremtett: „Minden örömöm abban volt, ami emberséggel jár együtt, abban, ami vagyok, nem abban, amit birtokolok, hanem abban, ami van. Az ember a kontemplációra született. Minden örömöm ebből ered (...). Csak egyetlen pontot kell elérnem, és az ember ezt csak ritkán éri el, s ez az adoráció aktusa.”¹²

---

¹⁰ Les Penseurs Grecs avant Socrate, Parmenide, p. 78.

¹¹ *Journal de Raissa*, publikálta J. Maritain, Desclée, Paris, 1963. p. 147.

¹² Ramuz devant Dieu, p. 136.